

Sprog og Kultur, bd. 27, s. 61-68:

JYSK INSTITUT

Af Peter Skautrup

I.

Institut for jysk Sprog- og Kulturforskning blev stiftet den 19. december 1932. Der var dog gået mange drøftelser forud, og oprettelsen af et arbejdende og publicerende institut ved universitetsundervisningen stod i nøje forbindelse med den strukturændring, som kort tid i forvejen havde fundet sted i »Jysk Forening for Historie og Sprog« (stiftet 1920), og som resulterede i en sammenslutning af denne forening og det gamle historisk-topografiske selskab »Det jydske historisk-topografiske Selskab« fra 1866.¹ I den arbejdsplan, som det nye selskab »Jysk Selskab for Historie, Sprog og Litteratur« havde fremsat (nytår 1931), nævnes i den sproglig-litterære afdeling 1. udgivelse af dialektundersøgelser og dialektmonografier (herunder Holger Sandvads »Stauningmålet«, der udkom allerede 1931, og en beskrivelse af Morsø-dialekten ved læge Lund, lærer Skyum og professor Kortsen), 2. udgaver af jysk dialektlitteratur, og 3. forberedelse til udgivelse af en jysk dialektordbog.

Det faldt da naturligt at søge oprettet et arbejdssted, et institut, hvor arbejdet med de i selskabet påtænkte sproglige arbejder kunne foregå, og ved et møde mellem docenterne ved universitetsundervisningen i efteråret 1931 foreslog jeg oprettelsen af et Jysk Institut, der skulle udgive et sprogligt-kulturhistorisk tidsskrift og påbegynde indsamling af materiale til en ny jysk ordbog. I december 1931 fik jeg museumsforstander H. P. Hansens tilsagn om at være medredaktør af tidsskriftet,² og i forårsmånederne 1932 opsøgte docent Chr. Møller og jeg en række personer, der måtte antages at være interesseret, og som tegnede sig (med et bidrag på 100 kr.) som stiftere af det kommende institut. Sytten dristige stiftere indkaldtes til et møde den 18. maj, hvor der blev gjort rede for arbejdet og planerne for den nærmeste fremtid, ligesom forslag til vedtægter og ledelse blev drøftet.

Tidsskriftet »Sprog og Kultur« var da allerede en kendsgerning, idet første hæfte var udsendt i marts 1932, og 19. december holdtes så det stiftende møde, hvor der vedtoges love og valgtes styrelse. Da der imidlertid aldrig i instituttets tilværelse som et privatforetagende blev indkaldt til generalforsamling eller aflagt regnskab, må det her være nok at nævne, at styrelsen, der efter lovene havde syv medlemmer, til formand valgte docent Chr. Møller, til næstformand docent Blinkenberg, til kasserer docent Blatt og til leder af instituttet docent Skautrup. Dog skal også stifterne nævnes: docent Blatt, docent Blinkenberg, højesteretssagfører Andreas Christensen, docent Frandsen, adjunkt Friis-Hansen, Horsens, overbibliotekar Vilh. Grundtvig, fabrikant Charles Hamerschmidt, museumsforstander H. P. Hansen, Herning, direktør Peter Holm, landsrets-

sagfører C. Holst-Knudsen, stiftamtmand Hvidt, docent Chr. Møller, redaktør S. W. Nielsen, lektor Ole Olesen, docent Albert Olsen, redaktør L. Schmidt og docent Skautrup.

Kontor eller arbejdsplads havde jeg ikke straks, men jeg anskaffede stempel og brevpapir med bomærket (tegnet af Holstein-Rathlou) og gik i gang med arbejdet. Fra Carlsbergfondet fik jeg 800 kr. til indsamlingsarbejdet, og denne årlige bevilling (fra 1949 1000 kr.) løb til 1952. Fra universitetet fik jeg af den kommunale bevilling 1000 kr. årligt til støtte for tidsskriftet, og efter at hovedbygningen var indviet (1933), fik vi et lille rum til opbevaring af materialet.

Læge Jens Lund

Vi kom efterhånden i forbindelse med gode indsamlere. Formålet var i første række til ordbogen at få gennemført en række *punktundersøgelser*, d.v.s. en så dybtgående undersøgelse som muligt af en enkelt dialekt med optegnelse af ordforrådet.

Her forelå til at begynde med min egen undersøgelse af ordforrådet i Tvis og Hodsager sogne, optegnet i begyndelsen af 20'erne (indleveret som besvarelse af en prisopgave i nordisk filologi ved Københavns universitet 1925), i det væsentlige efter min mor, og hvoraf hovedparten i 1930 forelå trykt: *Et Hardsysselmål* (I.1-3.1927-29, II.1.1930). På grundlag af dette udarbejdedes sagligt ordnet spørgeliste, der senere suppleredes med flere mindre, specielle spørgelister, dels og især fra Udvalg for Folkemaal, dels fra instituttet her. I øvrigt anskaffedes et

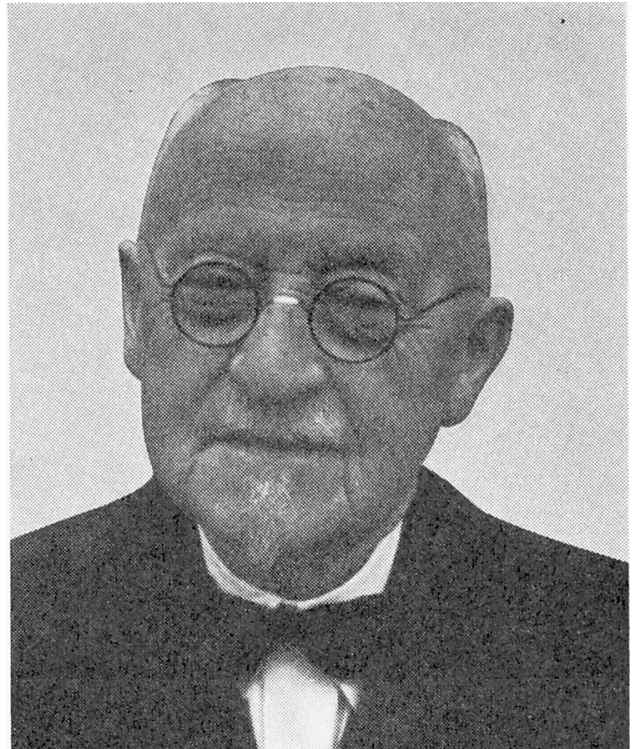
par ekstra eksemplarer af Feilbergs ordbog, som kunne lånes ud til mere rutinerede læge optegnere, som enten selv havde lært at bruge en (grov) lydskrift eller dog kunne oplæres dertil.

I løbet af få år var flere punktundersøgelser i gang, og de trofaste hjælpere, der stort set uden nogen som helst betaling for deres arbejde har skabt det nødvendige grundlag for en kommende jysk ordbog, skal her i samlet klynge kort omtales og i taknemlighed erindres for deres uegennyttige indsats.

Den ovenfor omtalte beskrivelse af Morsødialekten var allerede i gang, og i årene 1932-38 udkom som første bind læge *Jens Lunds* »Morsingmålets lyd- og formlære«. Læge Lund var en fin fonetiker, der i sin fremstilling benyttede Danias lydskrift (med enkelte mindre ændringer). Læge Lund var født i Torup (Middelsom herred) 10/2 1869 og overtog 1896, året efter sin embedseksamen, en lægepraksis i Øster Jølby (Morsø Nørre hrd.), hvor han fungerede i 44 år og døde 23/7 1953. Allerede i latinskolen vakte hans interesse for sprog (han havde rektor Lefolii som lærer i dansk og klassiske sprog i Viborg), og som student bevarede han kontakten med sprogvidenskaben. Han studerede oldnordisk og fulgte forelæsninger hos Vilhelm Thomsen og Ludv. F. A. Wimmer.

Deres forelæsninger over henholdsvis Sammenlignende Sproghistorie og De nordisk Sprogs Historie havde han bevaret i et sirligt skrevet håndskrift. Gennem de mange års lægevirksomhed i Øster Jølby erhvervede han sig et sikkert kendskab til dialekten, hvilket altså resulterede i ovennævnte værdifulde fremstilling, der allerede i sin første form var færdig 1912. Herudover fik Lund offentliggjort en række sproglig-kulturhistoriske afhandlinger, de fleste i Historisk Aarbog for Mors. Han var et fint, stilfærdigt og beskedent menneske.³

I den planlagte beskrivelse af morsingmålet skulle lærer A. C. Skyum tage sig af ordforrådet. Skyum var ganske vist født i Fårtoft (Tisted landsogn) i Ty 9/8 1880, men hans forældre var morsinger og flyttede 1889 tilbage til Mors (Sejerslev sogn). Efter sin lærereksamen (1906) blev han lærer på Mors, fra 1915 i Erslev. Han var således fuldt fortrolig med dialekten og har i sit store arbejde »Morsingmålets Ordforråd«, der udkom i hæfter i to bind (I.1948-51 og II.1954), givet os den hidtil største saglige fremstilling af en dansk dialekts ordforråd. Ordene (Ca. 17.000) er givet i en lidt forenklet lydskrift, med en righoldig fraseologi og mange realoplysninger, og

Lærer A.C. Skyum

værket har siden dets fremkomst tjent som vejledende »grundbog« ved flere senere punktundersøgelser. Skyum var en mand med rige evner og levende interesse for såvel natur som kultur, hvilket både lokale og landsomfattende institutioner drog nytte af. Centralt i hans virke var arbejdet med alt, hvad der havde med hjemstavns kulturelle forhold at gøre, og fra hans hånd foreligger flere afhandlinger herom (i Historisk Aarbog for Mors, Morsø Folkeblad m.fl.). Dertil var han en mand med et følsomt og poetisk sind, hvad hans små digte om hjemstavn og landsmænd, samlet i »Vers på Morsingmål« (Jyske Folkemål, Nr. 4.1953), også vidner om.⁴

I 1932 kom jeg i forbindelse med forretningsfører R. P. Randløv, som han da kaldte sig. Han var født 1859 i Tåning Østergård, som han overtog efter faderen 1888, og havde været en foregangsmand på mange områder i sognet, havde været folketingsmand (1903-1906) og havde nu afstået gården. Fra ungdommen af var han interesseret i folkeminder og dialekter og havde også givet bidrag til såvel Tang Kristensen (fx. i Skattegraveren) som til Feilberg (i ordbogen I.xiv anført som J. P. Randlev). Han havde en god iagttagelsesevne og et fint øre for sproget, og jeg husker min overraskelse, da det

viste sig, at han kunne skrive lydskrift (den af Lyngby og Feilberg anvendte). Det blev et for den videnskabelige undersøgelse af vore dialekter særdeles værdifuldt bekendtskab, og det blev også for ham et kært arbejde. Han havde straks en plan rede: han ville i fem år gennemgå Feilbergs firebinds ordbog og sammenholde hele ordbogens stof med Tåningmålet, hans egen dialekt. Da han i 1933 blev frigjort fra sit

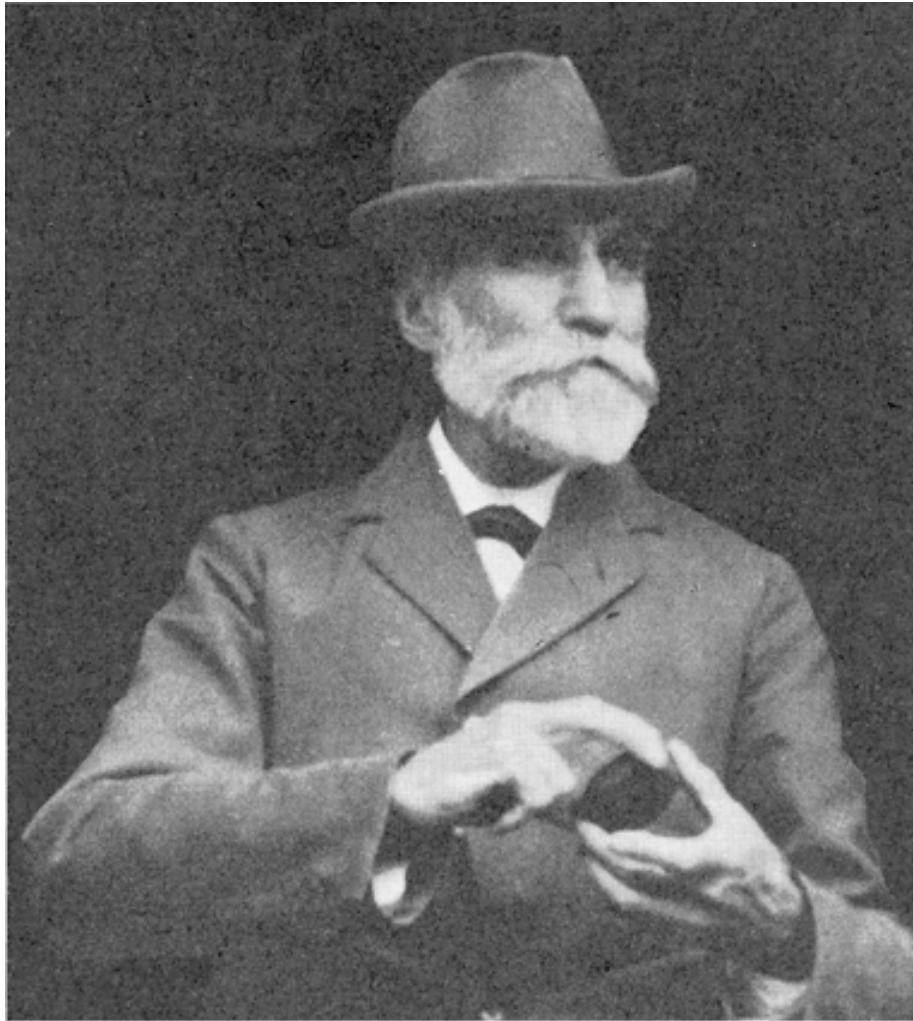

R.P. Randløv

arbejde i Skanderborg og flyttede til Sædding (hos sin søn), meldte han sig klar, fik tilsendt Feilbergs ordbog og gennemførte nu sin »femårsplan«, som han spøgende kaldte den, idet han med små mellemrum indsendte pakke efter pakke af ordsedler. I april 1938 var arbejdet ført til ende. »Maatte mit Arbejde, der vist har varet i fem Aar, blot blive til nogen Nytte! Det har moret mig at tælle Sedlerne, og jeg naaede op paa 20.819, men det er som tidligere bemærket, langt fra lige så mange Ord«. Dette er nok rigtigt, idet han i stor udstrækning til de enkelte ord har givet så mange og fyldige oplysninger om bøjning og betydning, om faste forbindelser, talemåder osv., at det ikke kunne stå på en enkelt seddel. Men også i tiden efter 1938 og til kort før sin død 26/11 1944 supplerede han hovedsamlingen med adskillige seddelpakker, ord som han

mente muligvis var glemt eller ikke tilstrækkeligt oplyst, således at en ordsamling ca. 20.000 næppe er helt forkert. Han indtalte også en plade med sprogrøver på Tåningdialekten, ligesom han sammenskrev flere specialsamlinger, fx. en ordsprogssamling på godt 800 numre. En del af disse ordsprog er lejlighedsvis blevet trykt i Østjydsk Hjemstavn, hvor han også efter opfordring offentliggjorde en række erindringer.⁵

I sommeren 1932 besøgte H. P. Hansen og jeg flere museer. I Grindsted foreviste lærer J. K. Nielsen os den derværende samling, og dette blev indledningen til en værdifuld dialektoptegnelse fra *Grindsted*. J. K. Nielsen var født 5/7 1862 i Grimstrup (Skast hrd.), men havde været lærer i Grindsted fra 1887 til 1928, hvor han med sin levende interesse for lokalhistorien havde indsamlet et stort materiale til skildring af såvel den materielle kultur som det åndelige liv. Han havde været meddeler til Tang Kristensen så tidligt som 1885 og var nu i færd med at skrive en række artikler om det gamle Grindsted til Vejle Amts Folkeblad, hvor de under titlen »Træk af Grindsted Sogns Historie«. blev trykt som kronikker i tiden fra 5/1 til 4/7 1933. De foreligger nu samlet i maskinskrevet privatudgave og giver også sprogligt udmærkede oplysninger.

J.K. Nielsen

J. K. Nielsen mestrede ikke nogen lydskrift, og hans optegnelser er derfor ikke anvendelige for det lydliges vedkommende, men han fortsatte ufortrødent med notering af dialektord, dels på sedler, hvoraf der vel foreligger ca. 4000, dels på lister (på bagsiden af Meteorologisk Instituts Eftermiddagsvejrberetninger!), hvor ordene er ordnet i større grupper, som fx. Jydske Ord, Navneord, Tillægsord, Udsagnsord, Sæjer, Talemaader, Gjættelser, Ramser, Børnelege, Vejret, Navne m.m., i alt 260 folioblade. J. K. Nielsen døde 18/11 1938.

Efter at den unge fonetiker *Hans Jørgen Uldall* (25/5 1907-29/10 1957) i 1933 var vendt hjem fra Amerika, hvor han havde studeret og optegnet indianersprog og havde fået magistergraden (i antropologi), søgte han at finde et emne, som han kunne disputere over. Selv om han ikke havde nogen dansk eksamen, havde han med sine meriter i det fremmede al mulig grund til at kunne påregne dispensation. I sit første brev

(13/11 1934) meddeler han, at »Der har været forskellige vilde planer om Ny Guinea og Siam, men de lader ikke til at skulle blive til noget«. Professor Hammerich havde da foreslået ham gennem instituttet her at finde frem til et arbejde med en dansk dialekt, og efter nogen brevveksling og forhandling med Hjelslev som mellemmand blev det

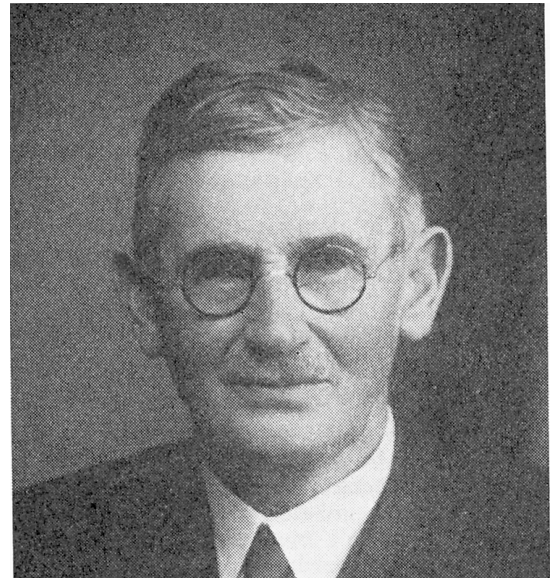
Bankdirektør Th. Thomsen
(8/6 1871 – 5/4 1957)

aftalt, at Uldall skulle studere Røvsøområdet og søge at nå frem til en disputats. Og i marts 1935 kørte vi til Udby, hvor Uldall lejede et gammelt stuehus og efterhånden – sammen med sin hustru – installerede sig for et længere ophold. Men allerede efter godt et år måtte han på grund af sin hustrus sygdom forlade Udby. Det optegnede materiale tog han med sig, men efter at hans hustru var død (1937) og efter at han i 1939 var trådt i engelsk tjeneste og under den anden verdenskrig blev stationeret snart i den ene snart i den anden verdensdel, ventede vi egentlig ikke, at Udbyoptegnelserne skulle være i behold. Jeg traf igen Uldall på lingvistikongressen i Oslo 1957, men han talte ikke noget om Røvsøtiden, og kort efter døde han i Nigeria, hvor han var knyttet til universitetet i Ibadan som lektor i engelsk og fonetik. Stor var derfor vor over-

raskelse, da hans amerikanskfødte anden hustru, mrs. Elizabeth Uldall, på forespørgsel fra professor Ringgaard, meddelte, at dele af materialet var i behold og ville blive oversendt. Det er vel ikke nogen stor optegnelse, Uldall har efterladt (MS. 216, ved udskrivning i alt 6.700 sedler), men som venteligt er lydskriften sikker. Uldall er nok født i Jylland (i Silkeborg, senere blev faderen overlæge i Hammel), men da hans moder døde tidligt, kom han på kostskole på Sjælland og blev student fra Herlufsholm. Jysk var ham altså som talesprog et fremmedsprog, om end jo dog nok lettere tilgængeligt end hans kære indianersprog, og nogen doktorgrad blev det ikke til hverken her eller i det fremmede, men hans hovedværk inden for den rene lingvistik, *Outline of Glossematics*, vil bevare hans navn internationalt, og det lille hjemlige intermezzo i Udby vil kunne spores i citaterne i den jyske ordbog.

Det var vistnok på hjemstavnsstævnet i Års i juli-august 1937, at en udgivelse af dyrlæge Hans Jensens himmerlandske fortællinger først kom på tale, og at bankdirektør *Thomas Thomsen* påtog sig at samle dem og gengive dem med en grov lydskrift i Farsøområdet (jf. ndf.). Dette førte naturligt til, at jeg opfordrede Th. Thomsen til at optegne dialekten i hans hjemsgn, nabosognet Havbro, hvor hans far havde været lærer. I første omgang foregik optegnelsen på den måde, at han i 6. udgave af Saabys

Retskrivningsordbog i margin indførte udtalen af de for dialekten og rigsmålet fælles ord og her og der indføjede specielle dialektord. Men efter at han selv havde anskaffet sig Feilbergs ordbog, blev han klar over, at heller ikke en i mellemtiden udarbejdet ekstraordliste over de dialektale glosser var tilstrækkelig, og skønt han kviede sig ved at skulle i lag med en seddeludskrivning, tog han dog alligevel fat, da »Vestergaard Nielsen⁷ har plegset mig for det«! Således gik det da til, at han – med sin sædvanlige beslutsomhed og vante energi – i løbet af 1940-41 fik hele Feilberg gennemgået, og 7/11 1941 sender han seddelsamlingen, som han anslog til 15-20.000 sedler. Hans Jensens fortællinger var udkommet i efteråret 1940, og i 1942 oversætter han Gudmund Schüttes lille fortælling om »Kimbrer og Teutoner« til himmerlandsk.⁶ Han er selv lidt kritisk over for arbejdet, - som han udtrykker det i et brev med det maskinskrivne trykmanuskript: »Å øw·eset' næjsten uerræt fræ' e ånjt Mo'l te Dialekt kommer et' ræjti te' å lig·n nueteng', de gor bå·de uk øw'er Dialektens U'er, Wæn·jenger å – Sjæ'l«. Og dertil den karakteristiske tilføjelse: »Mæn hwanj·t de no go'r helder et', a æ slem glå' we, te a æ kommen øw'er min Di'el o Ar·bedde, ænjten de så æ Skidt helder Kane'l (min Mu'er så godt nåk Kane'l, mæn Kanel'bark)«. – Med Th. Thomsens samlede optegnelser fik Jysk Ordbog i al fald kanel til en østhimmerlandsk servering.

Laurits Thura Obel

Kontakten med lærer *Laurits Thura Obel* (1867-1954) sluttedes på et skolemøde i Hjørring pinsen 1941. Han havde skrevet nogle småstykker på vendelbomål, som han senere sendte mig til gennemsyn. Dette førte til, at han i 1943, efter at have gjort sig bekendt med Thorolf Kristensens skildringer i »Fræ mi bet'te Ti' å ong· Daw·« tilbød at påbegynde en optegnelse af sin egen dialekts ordforråd. Han var blot ladet lidt i stikken med hensyn til vokalrækken, idet han savnede tegn for midterlydene mellem *e* og *æ*, mellem *o* og *å* og mellem *ø* og *ö*. Men han var parat til at tage fat og fik i 1944 tilsendt Feilbergs ordbog til støtte for en alfabetisk gennemgang af ordforrådet. Vanskeligheden med mellemvokalerne klarede han ved at sætte en streg under *e* og *o*, hvor de fleste eksempler forekommer. Og så kom i den følgende tid pakke efter pakke af sedler med Obels smukke håndskrift. Han var undertiden usikker med hensyn til stødet, men han sammenlignede sin udtale med den i Klastups »Paa Træ·skofjo'l«, som han dog i flere tilfælde måtte tage afstand fra for sin dialekt. I oktober 1944 er han færdig med første bind af Feilberg, og hans stadige spørgsmål er, om materialet nu kan være til nogen nytte. I august 1946 er han nået igennem Feilberg og er begyndt på en skildring af livet og arbejdet i en gammel gård, sådan som han kendte det fra sin tid som »bæls« på en gammel fæstegård i 80erne (hvorfor også karlekammersproget herfra kom på sedler).

Og det er denne gamle dialekt fra Tolstrup, Obel vedkender sig og har anvendt.⁸ I alt blev samlingen på henved 20.000 sedler, en af vore store enkeltsamlinger og flittigt benyttet i ordbogen.

NOTER

1. For jysk og for dansk historie. 1966. 101 ff.
2. Sprog og Kultur. XXII. 1962. 100.
3. August F. Schmidt i Sprog og Kultur. XXIV. (1964). 19 ff.
4. August F. Schmidt i Sprog og Kultur. XXIV. (1965). 49 ff.
5. Østjydsk Hjemstavn. IV. (1939). 79 ff. V. (1940). 59 ff., VI. (1941). 68 ff., VII. (1942). 103 ff., VIII. (1943). 65 ff. – Jf. Aarhus Amtstidende 4/5 1938 og 1/2 1944. s. 4.
6. Fra Himmerland og Kær Herred 1941-42. 1-43. – Gudmund Schüttes tekst på sallingbomålet var trykt i Skivebogen 1937. 14-55.
7. Cand.theol. S. Vestergaard Nielsen, Års.
8. Viceskoleinspektør Haakon Baggesen: Lærerpar i en udviklingstid. Vendsyssel Tidende 14/1 1968.

Sprog og Kultur, bd. 27, s. 82-84:

GAMLE DIALEKTOPTEGNELSER

Af Peter Skautrup

Jysk Ordbog har haft den glæde at modtage to store dialektoptegnelser fra Sønderjylland. De har begge ligget gemt i familiearkiver og er ved arvingernes gennemgang af disse kommet for dagen og skænket til ordbogens manuskriptsamling på Institut for jysk Sprog- og Kulturforskning.

Boje Boiesen: Sønderjyske Provinsialismer

Fra forstkandidat Lars Feilberg modtog ordbogen 1971 6 kollegiehæfter indeholdende »Sønderjyske Provinsialismer«, som fandtes blandt H. F. Feilbergs efterladte papirer, men som dog ikke er blevet udnyttet i Feilbergs ordbog, antagelig fordi de først er kommet Feilberg i hænde efter at han (1914) havde afsluttet sit ordbogsværk.

Hæfterne er skrevet af »pensioneret lærer B. Boiesen« står der, og Boie Boiesen er velkendt. Han er født 10/1 1834 i Kastvrå, Sommersted sogn, Gram herred, som søn af gårdejer Laue Boiesen og Karen Hansdatter. Han omtaler i et af hæfterne sin lærer, A. Kloster i Sommersted og sine »kammerater« Laurids og Peder Skau, der dog begge var betydeligt ældre end Boie Boiesen. Skoletidens oplevelser »staar endnu som de skønneste Minder fra min Barndom«, skriver han, og han »erindrer endnu klart den Dag, da Carl Ploug tillige med en Flok danske, norske og svenske Studenter besøgte Skolen, thi da maatte jeg fremvise et af mig i en Fart tegnet Kort over Jylland, hvorpaa alle de jyske Byer vare mærkede, hvorefter en anden Elev maatte opramse alle Navne«. 1853 blev han seminarist fra Jelling og efter nogle ret kortvarige ophold som lærer på Fyn og Lolland kom han 1859 til Systofte på Falster, hvor han som førstelærer virkede i et halvt århundrede, til han 1908 tog sin afsked og bosatte sig i Nykøbing F. Her døde han 21. juli 1918.

Tidligt fattede Boiesen interesse for »at samle Ord (Provinsialismer) af det sønderjydske Almuesprog, hvoraf han har flere Tusinde i Behold« (således efter eget udsagn til værket Lærerne og Samfundet III. 1913. 9f.). I et af hæfterne står der, at ordene er »opskrevne i Aarene 1850 til 1857, omskreven Aar 1910«. Det ses dog, at han har benyttet Feilbergs ordbog, og følgelig kan hæfterne, som de nu foreligger, ikke være så gamle som fra 50'erne, men der kan jo have foreligget senere kasserede udkast. De bevarede hæfter stammer da antagelig fra 1910 og følgende år og vidner om fortsat energisk arbejdslyst, hvad hans øvrige virksomhed gennem årene da også giver imponerende vidnesbyrd om. Vi citerer fra den nævnte biografi i Lærerne og Samfundet:

(han har) indgaaende studeret Trigonometri, hvorved han udfandt en Metode til at løse trigonometriske Opgaver uden at anvende Logaritmer og udgav derfor en »Anvisning til at løse trigonometriske Opgaver ved simpel Beregning og uden Afbenyttelse af Logaritmer og trigonometriske Tabeller«. Han har endvidere udgivet »Dansk Sproglære« og en »Danmarks Historie for Almueskolen« .. samt har skrevet et stort antal Artikler i forskellige Dag- og Ugeblade. I 1860 grundlagde han et Børnebibliotek for Systofte Skole, vel nok et af de første, der blev oprettet her i Landet, og var medvirkende ved Startningen af »Stubbekøbing Avis« og »Lolland-Falsters Folketidende«.

Hans betydeligste og mest kendte indsats udadtil har dog nok været hans arbejde »for at ophjælpe Biavlén, idet han i Aarene 1860 til 1890 skrev over 100 Artikler og Afhandlinger til de lokale Blade eller »Tidskrift for Biavl«, ligesom han i 1873 udgav en »Anvisning til Biavl«, et Skrift, som gav et mægtigt Stød til Biavlens Fremme. I Aaret 1879 indførte han Brugen af Kunsttavler og havde i 6 Aar Patent paa Fabrikation af disse, som snart blev saa bekendte, at de ikke alene afsattes i Danmark, men ogsaa i Norge, Sverig, Grækenland og Amerika. Ved hjælp af disse Tavler og de af ham fabrikerede Afspærringsgitre blev Udbyttet i høj Grad forøget og sikret for Biavleren«. - Hertil kom hans deltagelse i de stedlige hverv og foretagender. Han var en årrække formand for sognerådet, medvirkende ved oprettelsen af brugsforeningen og andelsmejerier m.m. Kort sagt: en af de gode gamle lærere, der blev en førende og betydelig personlighed i det lokale offentlige liv.

Manuskriptet består som nævnt af 6 kollegiehæfter, der synes at stamme fra tre arbejdsperioder. Ældst er tre hæfter nummereret 1, 2 og 3 med titlen »Sønderjyske Provinsialismer«. De stammer nok fra tiden omkring 1910 og har tid efter anden fået talrige tilskrifter, føjet ind på alfabetisk plads i marginen eller mellem linierne. Nr. 1 omfatter ordene A-L, nr. 2 M-U og nr. 3 U-Ø. - Fra en følgende påbegyndt renskrivning stammer et hæfte, der på omslaget benævnes: (Første) - Sønderjyske Provinsialismer. Nr. 1 (fra A til flavspade). Denne renskrift, der altså ikke er fuldført, giver til slut en prøve på, hvorledes han nu kunne tænke sig ordsamlingen endelig affattet. Den skulle omfatte de ord, som fandtes hos Feilberg og som han kendte fra Kastvrå i Sommersted, og sideløbende hermed de dialektord fra Sommersted, som manglede hos Feilberg (og som han i de foregående udarbejdelser havde mærket med et +), medens ord som hans modersmål havde tilfælles med »Rigsmålet« i reglen ville blive forbigået. - Og denne plan søges da gennemført i en tredje renskrift, hvoraf der desværre kun foreligger 2 hæfter med titlen: Manuskript (andet). Tillæg til Feilberg, Nr. 1 (fra a til fortrine) og Nr. 2 (fortyk - Kinninger).

Nogen egentlig lydskrift har han ikke benyttet. Dog er længde angivet ved streg under lydtegnet og kort vokal er undertiden mærket med en prik under. Bøjning af substantiver og verber angives og hvert ord er i reglen tillige givet i en sætning, ofte i en talemåde, et ordsprog eller en remse osv. For selve ordbogsarbejdet er ordforrådet, erindret fra Boiesens barndom og ungdom for over hundrede år siden, selvfølgelig af den største værdi.

Gennem fru overlæge Iversen, Holstebro, modtog Jysk Ordbog i 1970 en stor samling hæfter, i alt 22, med dialektoptegnelser, skrevet af fruens svigermors far, lærer Jørgen Christensen Dahl.

Lærer Dahl er født 16/11 1862 i Skovby i Vedsted sogn, Gram herred, som søn af indsidder Hans Jensen Dahl og hustru Anne Marie Pedersen. Dahl fik lærer-eksamen fra Tønder seminarium 1884 (inden den danske afdeling blev lukket 1885), og kom som andenlærer først til Hajstrup skole (Øsby sogn) og Skodborg skole (Frøs herred). Efter sit giftermål (1890) kom han til Kolsnaps enklasse skole (Nustrup sogn, Gram herred), flyttede 1900 til Jegerup skole (Gram herred) og endelig 1906 til Magstrup skole (Gram herred), i de sidste embeder som førstelærer, degn og organist. 1920 tog han afsked og flyttede til Haderslev, hvor han døde 25. jan. 1947.

Det kan altså med sandhed siges - som det hedder flere steder i optegnelserne - at stoffet hører hjemme »i Ha'sle og omegn«, men optegnelser synes dog først begyndt i den sidste Magstrup-tid. I en række kollegiehæfter (i alt 14), kasserede hæfter med fortegnelser over skolebibliotekets bøger, øvelses-hæfter fra skolen o.lgn., er indført et overordentlig righoldigt stof, omfattende talemåder (»dawle Snak«), bevingede ord, dagligdags ord og vendinger (»Hvad Peer og Paul siger«), fyndord m.m., alt sammen tilsyneladende nedskrevet gennem lang tid efterhånden som udtrykkene har meldt sig - og derfor også uden nogen orden og med talrige gentagelser. Der er ikke anvendt nogen lydskrift, og der er stort set ikke søgt efter at notere specielt lokalt dialektstof. Optegnelserne synes også fortsat hen i 20'erne. Efter pensioneringen (1920) bliver der tid til at beskæftige sig med faglig læsning, bl.a. af Otto Jespersens Modersmålets fonetik (1922), Sandfeldts Sprogvidenskaben (1923) og mere specielle arbejder, som Marius Kristensens afhandling om sønderjysk i Dahls og Linvalds Sønderjylland (1919), Ussings Det gamle Als (1926) m.m., hvoraf der i 4 hæfter er store uddrag.

Derefter synes der lagt en plan for en speciel ordsamling: »Ord- o Glo'sbog. Ha'sle o Omej'ns Folkemaal«. Et hæfte for sig begynder med en redegørelse for særlige tegn. Han vil anvende tegnet ¹ efter betonet stavelse, apostrof ' som udeladelsestegn og streg - over lydtegnet som angivende længde. På følgende blade gøres enkelte forsøg med ord på A-, men disse eksempler er atter overstreget.

Den egentlige alfabetiske ordsamling, der nok kan afhjemles som Magstrup-mål, findes nu i en renskrift bestående af 3 hæfter. Desværre er ordsamlingen ikke komplet, og om der har foreligget kladde til det manglende, er uvist. Første hæfte omfatter ordene *a-bænk*, 2. hæfte *bær-flosse*, og tredje, ikke fuldskrevne hæfte *floskel-gjemme*. Dahl har åbenbart ikke ejet eller haft kendskab til Feilberg. I så fald ville han sikkert have fundet frem til en mere sikker lydskrift. At han har overvejet muligheden af at anvende lydskrift fremgår af en bemærkning herom, men han har opgivet tanken »forde' te't for tung for den, te der i'jt er kæ'nd me't, o saa he'l let o læ' er t jo i'jt«. Stød er ikke angivet, men som samlingen foreligger er den dog af stor værdi for ordbogsarbejdet.